

RAZVOJ SPOSOBNOSTI ISTRAŽIVANJA TIJEKOM SPECIJALIZACIJE IZ OBITELJSKE MEDICINE

DEVELOPMENT OF RESEARCH CAPACITIES DURING SPECIALTY TRAINING IN FAMILY MEDICINE: CROATIAN EXPERIENCE

Mladenka Vrcic Keglevic¹, Milica Katić², Đurđica Lazić², Hrvoje Tiljak²,
Renata Pavlov³, Vlatka Hajdinjak Trstenjak⁴

Sažetak

Uvod: Osim osposobljavanja za kvalitetan praktičan rad, jedan od ciljeva specijalizacije iz obiteljske medicine (OM) je i osposobljavanje za istraživanje i publiciranje. To se nastojalo postići kroz kolegij Istraživanje u OM-u, iako je i cjelokupni program specijalizacije usmjeren tom cilju.

Cilj: Željeli smo istražiti što su i u kolikom broju publicirali specijalizanti, deset godina prije i deset godina od početka specijalizacije, s ciljem evaluacije uspješnosti programa specijalizacije, a osobito kolegijem Istraživanje u OM-u.

Metoda: Povodom 20-godišnjice Hrvatske udružbe obiteljske medicine, HUOM-a, u MFC-u je objavljen popis svih naslova radova publiciranih u MFC-u i Zbornicima HUOM-a u zadnjih 20 godina (1993.-2013.), s imenima autora i godinom publiciranja. Budući da je popis radova završavao s 2013. godinom, pregledani su još i svi radovi objavljeni u MFC-u i Zbornicima u 2014. godini. Za ovo istraživanje odabran je period od deset godina

prije početka Projekta specijalizacije, od 1995. do 2004., i deset godina nakon početka specijalizacije, od 2005. do 2014. godine. Prikupljeni su podatci o radovima čiji su autori bili specijalizanti, pri čemu smo koristili popise specijalizanata po Projektu specijalizacije. U analizi sadržaja koristili smo tematsku analizu naslova i sažetaka radova.

Rezultati: U dvadesetogodišnjem periodu, 113 radova koje su napisali specijalizanti je publicirano u MFC-u i 251 rad u Zbornicima. Prije početka Projekta specijalizacije (1995.-2004.), specijalizanti su publicirali 42 rada u MFC-u, a 71 rad nakon početka Projekta specijalizacije (2005.-2014.), što predstavlja povećanje broja publiciranih radova za 69%. Prije početka specijalizacije, specijalizanti su publicirali 85 radova u Zbornicima HUOM-a, a nakon početka 166, što predstavlja povećanje za 66,2%. Prije početka projekta specijalizacije, u 50% radova obrađivane su kliničke teme, a nakon početka u 32% radova. U 47,6% radova obrađivani su sadržaji specifični za OM prije početka, a 49% nakon početka Projekta specijalizacije.

¹ Zaklada za razvoj obiteljske medicine, Črešnjevci 32, 10 000 Zagreb, e-mail: mvrcic@snz.hr

² Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Škola narodnog zdravlja "Andrija Štampar", Katedra za obiteljsku medicinu, Rockefellerova 4. Zagreb, e-mail: httiljak@snz.hr

³ Renata Pavlov, Ordinacija obiteljske medicine "Dr. Renata Pavlov", Aleja lipa 2, 10 000 Zagreb

⁴ Vlatka Hajdinjak Trstenjak, Ordinacija obiteljske medicine "Dr. Vlatka Hajdinjak Trstenjak", Maršala Tita 44, Šenkovec, 40 000 Čakovec

Zaključci: Rezultati pilot istraživanja su ukazali na veliku vjerojatnost da specijalizacija, u cjelini ili kolegij Istraživanja kao zasebna cjelina, osposobljava LOM, ne samo za praktičan klinički rad, nego i za istraživanje i publiciranje.

Ključne riječi: specijalizacija OM-a, Projekt specijalizacije, istraživanje, publiciranje, Hrvatska

Summary

Introduction: Development of research capacities is one of the aims of the New Croatian Speciality Training (ST) in Family Medicine (FM). The whole speciality curriculum, especially the research module within the postgraduate course, was designed for the achievement of this aim.

Aim: In order to evaluate the outcomes of the curriculum and research module, this pilot study was aimed to investigate whether more articles are published by speciality trainees after than before the training.

Methods: We analysed the authors, titles and abstracts of articles, written by FM specialty trainees published in the Croatian journal *Medicina Familiaris Croatica* (MFC) and in the Proceedings of the Croatian Association of Family Medicine (HUOM) conferences from 1995 to 2014, using content analysis method. The new program was introduced in 2003, so we compared the number of published articles and topics in 10 years period before (1995-2004) and 10 years period after (2005-2014) it.

Results: During the period of 20 years 90 trainees published 113 articles in MFC and 251 in the Proceedings. Only 42 articles were published by specialist trainees in MFC before the new ST started and 71 after what is 69% increase. Before the New ST 50% of the content related to clinical issues and 32% after. Specific FM topics remained almost the same while other topics increased from 2.8% to 18%. In 66.1% articles published in the

Proceedings increase was also noticed after the beginning of New ST. Most of the articles were related to clinical themes (63% before 2005 and 65% after 2005), 21% related to FM topics and cca 14% to the others before and after 2005.

Conclusion: The results clearly indicated positive outcomes of New ST curriculum, especially of the research module, in the development of trainees' research competences and motivation to publish more.

Key words: speciality training, family medicine, research competences, publishing, Croatia

Uvod

Specijalističko je obrazovanje, u doba opće, a sa-da obiteljske medicine (OM), započelo na Školi narodnog zdravlja "Andrija Štampar" u školskoj godini 1960/61. Međutim, mnoge su zemlje, ne samo dostigle, nego značajno prestigle taj, u početku uspješan pokušaj. Bilo je godina kada je i više od 40% liječnika opće medicine (LOM) završilo specijalizaciju i kada se nastavni program u cjelosti ili djelomično izvodio u različitim djelovima Hrvatske¹. Početni entuzijizam, ne samo liječnika, nego i šire, stručne ali i društvene zajednice, osobito onih koji donose odluke i osiguravaju financijska sredstva, polako je jenjavao. Već 80-tih godina počeo se smanjivati postotak specijalista u cjelokupnoj populaciji LOM-a, a osobito mali broj specijalizanata zabilježen je od početka 90-tih godina. Razlozi su bili različiti, a među važnijima je svakako rat, ali i druge, često kontroverzne odluke onih koji odlučuju u zdravstvu. Međutim, to je praktično značilo obustavljanje procesa specijalističkog usavršavanja LOM-a, a rezultat je bio pružanje suženog opsega zdravstvene zaštite, nazadovanje profesije u znanstvenom i akademskom smislu, i zaostajanje od Europskih standarda. Svjesni ovih problema, sveukupna stručna i akademska zajednica obiteljske medicine je, nakon dugogodišnjih pregovora², uspjela ishoditi revitalizaciju specijalizacije.

Godine 2003. prihvaćen je Projekt: "Usklađivanje obiteljske medicine s Europskim standardima uvođenjem obvezne specijalizacije"^{3, 4}. Osnovni cilj Projekta specijalizacije bio je da svi liječnici mlađi od 50 godine života koji rade u OM i u ugovornom su odnosu s HZZO-om postanu specijalisti do kraja završetka Projekta, odnosno do 2015. godine. Unutar sadržaja Projekta specijalizacije definiran je, između ostalog, Plan i program specijalizacije iz OM, koji je trajao 3 godine (36 mjeseci), a sastojao se od tri dijela: poslijediplomskog specijalističkog studija (u trajanju od 7 mjeseci), rada na bolničkim odjelima, specijalističkim ambulancama i laboratorijima (u trajanju od 14,5 mjeseci), te jednogodišnjeg staža u oglednim ordinacijama OM-a pod vodstvom posebno educiranih mentora³.

Sukladno promjenama Plan i program specijalizacije iz OM-a, promijenio se i nastavni plan poslijediplomskog studija (PDS) iz OM-a. Međutim, i dalje su zadržane tri glavne cijeline: sadržaji specifični za OM kao zasebna znanstvena i stručna medicinska disciplina, sadržaji javnozdravstvenih disciplina i klinički sadržaji, ali samo oni koji su specifični LOM-u i na način potreban u svakodnevnom radu liječnika⁵. Unutar specifičnih sadržaja OM-a, uvedena su dva nova kolegija: Istraživanje u OM-u i Unapređenje kvalitete u OM-u. Sukladno našim prethodnim iskustvima i pregledom literature, u kolegij Istraživanje u OM su uključeni ovi sadržaji: specifičnosti istraživanja u OM-u, najčešće korištene metode istraživanja: kvantitativne i kvalitativne, kako čitati i interpretirati članak, pretraživanje i citiranje literature, planiranje istraživanja: određivanje cilja i definiranje istraživačkog pitanja, odabir metoda, prikupljanje podataka te oblikovanje baze podataka, priprema podataka za statističku analizu, najčešće korištene statističke metode, interpretacija dobivenih rezultata, zaključivanje, pisanje i objavljivanje znanstvenog rada, te kako prezentirati rad na stručnom skupu⁶⁻⁹. Navedeni su se sadržaji obrađivali kroz predavanja, seminare

i rad u malim grupama tijekom 40 sati direktne nastave. Dodatnih 60 sati nastave je bilo predviđeno za samostalan rad pod vodstvom mentora na izradi poslijediplomskog rada; najčešće istraživanja, a rjeđe preglednog članka. Poslijediplomski rad bio je sastavni dio završnog, poslijediplomskog ispita pred komisijom od tri ispitivača. Kolegijem Unapređenje kvalitete rada u OM-u obuhvaćeni su ovi sadržaji: ciljevi i metode unapređenja kvalitete rada, audit i peer review, standardi, protokoli, smjernice, algoritmi; EBM i POEMs, CME/CPD – trajno medicinsko učenje i unapređenje kvalitete rada; metode i organizacijski oblici, uspješnost, licenciranje i relicenciranje. Tijekom nastave svaki je polaznik imao zadatak napraviti seminarski rad u kojem bi evaluirao vlastiti rad i predložio metode unapređenja⁵.

Međutim, 2007. godine započela je izrada novog Plana i programa specijalizacija i užih specijalizacija na razini Republike Hrvatske, kojim su redefinirane mnoge specijalizacije, uključujući i specijalizaciju iz OM-a¹⁰. U sklopu promijenjenog nastavnog plana i programa specijalizacije iz OM-a, došlo je i do nekih promjena u sadržaju i PDS-a, ali su zadržani kolegiji Istraživanja i Unapređenja kvalitete rada. Generacija specijalizanata po novom nastavnom planu započela je specijalizaciju u školskoj godini 2012/13. Budući da je zadnja generacija specijalizanata po „starom“ nastavnom planu i programu obuhvaćenim Projektom specijalizacije završila specijalizaciju krajem 2014. godine, započeli smo kompleksnu evaluaciju cjelokupnog Projekta.

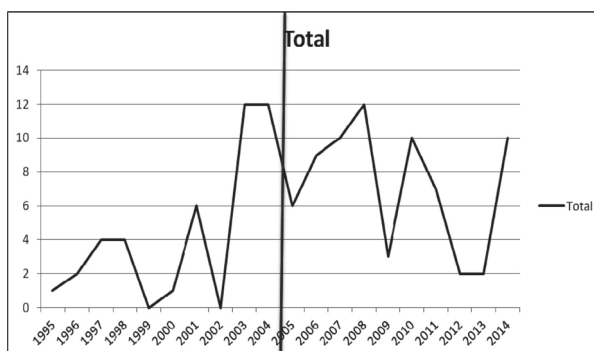
Cilj ovog pilot istraživanja je bio istražiti specifične učinke Projekta specijalizacije iz OM-a, one koji se odnose na sposobnosti istraživanja. Željeli smo istražiti što su i u kolikom broju publicirali specijalizanti, deset godina prije i deset godina od početka specijalizacije, a u radu su prikazani preliminarni rezultati.

Materijal i metode

Analizirali smo naslove i sažetke radova koje su napisali specijalizanti, a koji su bili publicirani u časopisu *Medicina Familiaris Croatica* (MFC) i u Zbornicima radova kongresa koje je organizirala Hrvatska udružba obiteljske medicine (HUOM). Povodom 20-godišnjice HUOM-a objavljen je u MFC-u popis svih naslova tih radova u zadnjih 20 godina (1993.-2013.), s imenima autora i godinom publiciranja. Taj popis je služio kao osnova za prikupljanje podataka¹¹. Budući da je popis radova završavao s 2013., pregledani su još i svi radovi objavljeni u MFC-u i Zbornicima u 2014. godini. Za ovo istraživanje odabran je period od deset godina prije započinjanja Projekta specijalizacije, od 1995. do 2004., i deset godina nakon početka specijalizacije, od 2005. do 2014. godine. Iako je Projekt specijalizacije započeo školske godine 2003/04., odabrana je 2005. godina zbog toga što su prve grupe specijalizanata te godine položile specijalistički ispit, iako postoji mogućnost da su publicirali radove i prije položenog ispita. U prikupljanje podataka, krenuli smo od imena autora i izdvojili radove čiji su autori bili specijalizanti, pri čemu smo koristili popise specijalizanata po Projektu specijalizacije. U analizi sadržaja publiciranih radova, koristili smo tematsku analizu naslova i sažetaka radova i sadržaje grupirali u ove tematske cjeline: a) specifični OM sadržaji kao što su: organizacija, unapređenje kvalitete, propisivanje lijekova...; b) klinički sadržaji, kao što je: hipertenzija, dijabetes i sl. c) ostali sadržaji su prikupljeni kao cjelina¹². Prikupljeni podaci su analizirani uz pomoć Microsoft Office (Excel), a rezultati su prikazani grafički, kao linijski dijagrami.

Rezultati

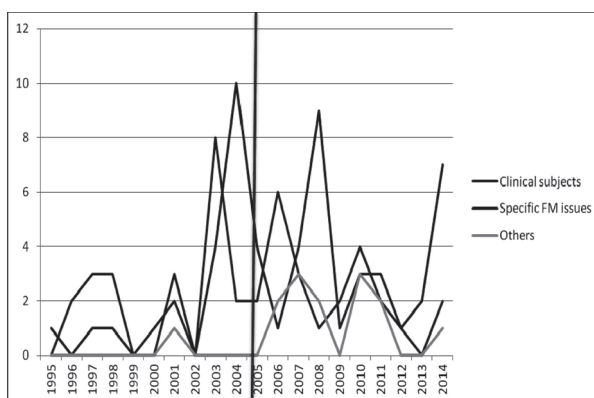
U dvadesetogodišnjem periodu, 113 članaka koje su napisali specijalizanti publicirano je u MFC-u i 251 članak u Zbornicima. Na Slici 1 i 2 prikazani su radovi publicirani u MFC-u prije i poslije započinjanja Projekta specijalizacije.

Slika 1. Ukupan broj radova koji su napisali specijalizanti OM-a i koji su publicirani u MFC-u, deset godina prije (1995.-2004.) i deset godina poslije (2005.-2014.) početka Projekta specijalizacije

Figure 1. Total number of articles written by FM specialty trainees published in MFC ten years before (1995-2004) and ten years after (2005-2014) the beginning of the New Specialization Project

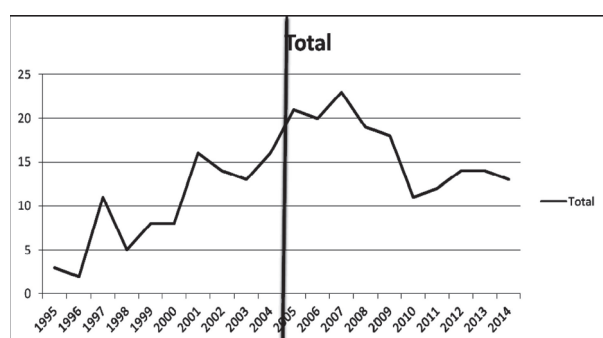
Prije početka Projekta specijalizacije (1995.-2004.), specijalizanti su publicirali 42 rada u MFC, a 71 rad nakon početka Projekta specijalizacije (2005.-2014.), što predstavlja povećanje broja publiciranih radova za 69%.

Slika 2. Sadržaj radova koji su napisali specijalizanti OM-a i koji su publicirani u MFC-u, deset godina prije (1995.-2004.) i deset godina poslije (2005.-2014.) početka Projekta specijalizacije

Figure 2. Contents of articles written by FM specialty trainees published in MFC ten years before (1995-2004) and ten years after (2005-2014) the beginning of the New Specialization Project

Prije početka projekta specijalizacije, u 50% radova obrađivane su kliničke teme, a nakon početka u 32% radova. U 47.6% radova obrađivani su sadržaji specifični za OM prije početka, a 49% nakon početka Projekta specijalizacije. Postotak radova u kojima su se prikazivali ostali sadržaji porastao je za 18% nakon početka Projekta specijalizacije. Publiciranih radova s temom unapređenja kvalitete rada bilo je 10 prije početka Projekta (9 radova u 2004., započeo Projekt), a 8 radova nakon početka Projekta. Na Slici 3 i 4 prikazani su radovi publicirani u kongresnim Zbornicima, prije i poslije započinjanja Projekta specijalizacije.

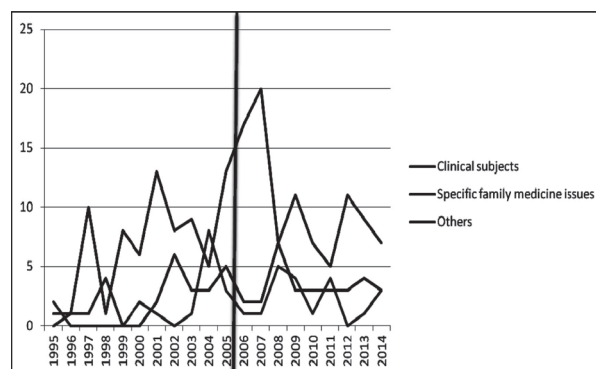

Slika 3. Ukupan broj radova koji su napisali specijalizanti OM-a i koji su publicirani u Zbornicima kongresa HUOM-a, deset godina prije (1995.-2004.) i deset godina poslije (2005.-2014.) početka Projekta specijalizacije

Figure 3. Total number of articles written by FM specialty trainees published in the Proceedings of the Croatian Association of Family Medicine (HUOM) conferences ten years before (1995-2004) and ten years after (2005-2014) the beginning of the New Specialization Project

U desetogodišnjem periodu prije početka Projekta specijalizacije, specijalizanti su publicirali 85 radova u Zbornicima HUOM-a, a nakon početka 166, što predstavlja povećanje za 66,1.9%.

Najveći broj članaka obrađivao je kliničke sadržaje (63% prije i 65% poslije), u 21% su obrađivani specifični sadržaji OM-a, a u 14% ostali sadržaji, u podjednakom postotku prije i poslije početka Projekta specijalizacije. Radova na temu unapređenja kvalitete bilo je jedan rad prije i jedan rad nakon početka Projekta specijalizacije.

Slika 4. Sadržaj radova koji su napisali specijalizanti OM-a i koji su publicirani u kongresnim Zbornicima HUOM-a, deset godina prije (1995.-2004.) i deset godina poslije (2005.-2014.) početka Projekta specijalizacije

Figure 4. Contents of articles written by FM specialty trainees published in the Proceedings of the Croatian Association of Family Medicine (HUOM) conferences ten years before (1995-2004) and ten years after (2005-2014) the beginning of the New Specialization Project

Rasprava

Rezultati ovog pilot istraživanja nedvojbeno upućuju na činjenicu da su specijalizanti publicirali značajno veći broj radova u Medicini Familiaris Croatica (MFC) i u Zbornicima kongresa (Zbornici) koje je organizirao HUOM nakon uključenja u Projekt specijalizacije. Broj radova publiciranih u MFC-u je porastao za 69%, a u Zbornicima za skoro 66%. Rezultati pokazuju da bi broj publiciranih radova bio još i veći da smo uključili i 2004. godinu kao godinu početka Projekta. Teško je reći je li cjelokupni nastavni plan i program specijalizacije sam po sebi utjecao na publiciranje radova ili su važniji utjecaj imali kolegiji Istraživanja u obiteljskoj medicini i Unapređenje kvalitete rada u OM-u.

Međutim, treba naglasiti da su u ovom istraživanju prikupljeni samo podaci iz navedena dva izvora, MFC-a i Zbornici sa HUOM-ovih kongresa. Stoga bi u daljnim istraživanjima bilo poželjno prikupiti podatke o publiciranim radovima specijalizanata u ostalim, domaćim i međunarodnim, časopisima, radove publicirane u Zbornicima kongresa koje su

organizirali Hrvatsko društvo obiteljskih doktora i Hrvatska koordinacija obiteljske medicine, te sažetke radova publiciranih na međunarodnim kongresima, osobito na kongresima WONCA. Također smo pri tematskoj analizi nastojali obuhvatiti što manji broj sadržajnih cjelina, što nije dalo kompletnu sliku o sadržajima istraživanja koji su specijalizantima bili interesantni. Međutim, bez obzira na nedostake analize, dobiveni su sadržaji u skladu sa Europskim preporukama o sadržajima istraživanja u OM-u, a i onima koje navodi Vrdoljak^{13,14}. U daljnjim istraživanjima bi ove tematske cjeline trebalo prikazati značajno specifičnije. Osim toga, sadržaji radova publiciranih u kongresnim Zbornicima, su donekle bili zadani unaprijed definiranom kongresnom temom pa nije sigurno da je to i stvarni znanstveni interes specijalizanata.

Uprkos navedenim nedostacima, ovo pilot istraživanje ukazalo je na veliku vjerojatnost da specijalizacija, u cjelini ili kolegij Istraživanja kao zasebna cjelina, osposobljava LOM, ne samo za praktičan klinički rad, nego i za istraživanje. Na taj način se ostvaruje akademski napredak, ne samo pojedinca nego OM-a kao znanstvene discipline, jer su istraživanja i publiciranje dobivenih rezultata preduvjet za stručno (primarius) ili akademsko napredovanje (fakultetski nastavnici).

Zaključci

Rezultati ovog pilot istraživanja nedvojbeno ukazuju da su specijalizanti OM-a nakon završene specijalizacije osposobljeni za istraživanje i publiciranje. Stoga je potrebno zadržati sadržaje koji su navedeni u postojećem Planu i programu specijalizacije, a osobito kolegij Istraživanje u OM-u, s ciljem unapređenja istraživačkih kapaciteta LOM-a u RH.

Literatura

1. Jakšić Ž, urednik. Ogleđi o razvoju opće/obiteljske medicine. Zagreb: Hrvatska udruga obiteljske medicine; 2001.
2. Vrcić-Keglević M, Petric D, Katić M, Tiljak H, Lovasić S, Mazzi B, i sur. Program specijalizacije opće medicine-je li moguće i kako nadoknaditi propušteno? U: Materljan E, urednik. Hrvatski dani primarne zdravstvene zaštite Labin 2002. Zbornik. Labin: Dom zdravlja Dr. Lino Peršić; 2002. Str. 282-90.
3. Projekt usklađivanja djelatnosti obiteljske medicine s Europskim standardima. *Medicina Familiaris Croatica*. 2003;11: 65-71.
4. Vrcić Keglević M. Šimunović R. Projekt specijalizacije: neka praktična iskustva. *Medicina Familiaris Croatica*. 2006;14:32-4.
5. Vrcić-Keglević M. Vodič kroz specijalizaciju i edukativni ciljevi. Zagreb: Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Katedra obiteljske medicine; 2003.
6. Katić M, Budak A, Vrcić-Keglević M, Blažeković-Milaković S, Bergman-Marković B, Tiljak H, i sur. Znanstvenoistraživački projekti Katedre za obiteljsku medicinu – doprinos određenju opće/obiteljske medicine kao znanstvene discipline. *Lijec Vjesn*. 2002;124 Suppl 2:S32-6.
7. Howie JGR. *Research in general practice*. London: Chapman Hall; 1989.
8. Armstrong D, Grace J. *Research methods and audit in general practice*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press; 2000.
9. Hesse-Biber S, Leavy P. *Approches to qualitative research. A reader on theory and practice*. New York, NY: Oxford University Press; 2002.
10. Plan i program specijalizacija i užih specijalizacija. *Narodne novine* (100);2011.
11. Teuber M. Pregled sadržaja svih časopisa i zbornika HUOM-a. Dvadeset godina Hrvatske udružbe obiteljske medicine. *Medicina Familiaris Croatica*. 2013;21:42-103.
12. Braun V, Clarke V. Using thematic analysis in psychology. *Qual Res Psychol*. 2006;3:77-101.
13. Vrdoljak D, Petric D. A proposal for enhancement of research capacities in Croatian general practice. *Acta Med Acad*. 2013;42:71-9.
14. Hummers-Pradier E, Beyer M, Chevallier P, Eilat-Tsanani S, Lionis C, Peremans L, i sur. The research agenda for general practice/ family medicine and primary health care in Europe. Maastricht: European General Practice Research Network EGPRN; 2009. Dostupno na: http://www.egprn.org/files/userfiles/file/research_agenda_for_general_practice_family_medicine.pdf